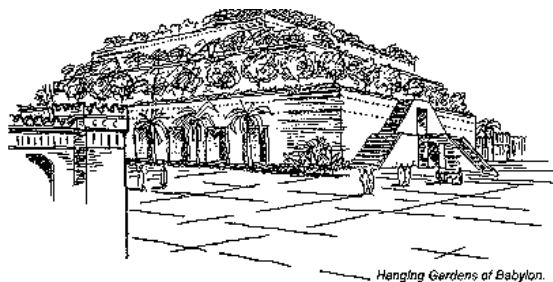

PERSKÁ ZAHRADA

Hanging Gardens of Babylon.

Dr. R. MIRCHI

Co si představit pod pojmem zahrada a jak ji můžeme definovat? Obecně můžeme zahradu popsat jako uzavřený prostor, upravený pro potěšení člověka. Zahrada se zrodila před třemi tisíci lety v Mezopotámii, kde přizpůsobení se palem místním podmínkám dovolilo vytvořit různé vegetační zóny (Vysuté zahrady v Babylónu). Hned po Mezopotámii se vyvinula

velká zahradní civilizace v Persii. Anglické slovo „paradise“ má kořeny v perském slovu „pairi-daeza“, znamenajícím „ráj za zdí“ nebo „ohrazený ráj“, „park“, ale také „výběh“.

Ve skutečnosti i naše slovo „ráj“ pochází z perského slova pro ohrazenou zahradu. Pro dřívější kočovné kmeny střední Asie se stala symbolem moci představa trvalého místa, na kterém byly zasazeny květiny a stromy pro potěšení po dlouhé roky.

Než si vysvětlíme kde, jak a proč se objevila první perská zahrada, musíme si přiblížit geografickou polohu místa jejího vzniku. Dnešní Írán je obrovská země rozléhající se na 1,6 miliónů kilometrů čtverečních. Je šestkrát větší než rozloha Velké Británie a třikrát tak velká jako Francie. Vlhké klima je jenom kolem Kaspického moře, kde se velmi dobře pěstují čaj a rýže, zbytek země pokrývají pouště a stepi. Většina území je výše položená. Esfahán je nad 1400 m n.m., Hamadán 1800 a Šíráz 1600. Nadmořská výška hlavního města Teheránu se pohybuje od 1200 do 1700 m. Tyto přírodní podmínky daly ve skutečnosti podnět k budování zahrad na tomto území.

Takže se dostáváme k historii budování zahrad. 550 let před narozením Krista založil perský

vladař Kýrus I. Perské království a vystavěl si palác a zahrady na výše položeném místě na jihozápadě Íránu, které pojmenoval po svém rodu – Pasargard. Do dnešní doby se zachovaly obvodové zdi zahrady. Kamenná vodní koryta a nádrže vedoucí do paláce, chrámu a pavilónu, spolu tvořily celek a poskytovaly vodu pro jeho sady, které byly uspořádány v rozích a středu čtverce. Tak vznikla první perská zahrada. Po ní bylo vybudováno mnoho dalších podobných zahrad.

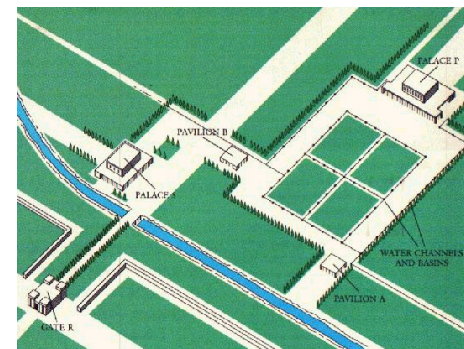
V pozdějším období, za vlády Sasánovské dynastie v letech 200 až 635 našeho letopočtu, nastoupil v perských zahradách kult vody. Pro Íránce to bylo období legend a mýtů, kdy

jejich láska k vodě byla ve skutečnosti formována zoroastriánským vodním kultem, bohyní Anahitou. To nastalo ihned po nástupu vlády Sasána, zakladatele dynastie, který byl knězem v klášteře v Estachu, a byl oddán tomuto kultu. Tradiční láska k bazénům a fontánám pravděpodobně měla kořeny v duších lidí tohoto období. Voda hrála podstatnou roli v zahradnickém stavitelství: zdůrazňovala stavitelské prvky, zakrývala venkovní hluk, produkovala příjemné šumění, zvlhčovala rostliny, ochlazovala a ochlazovala horké suché mikroklima, utišovala prašný vítr. Srdcem perského zahradního domu byla fontána, precizně chrlící životodárnou vodu v poušti.

V polovině 7. století obsadili Írán Arabové. Ačkoli neměli pro perský přepych a vyznání čas, přesto byli uchváteni jejich zahradami a ve svých budoucích taženích nemohli opomenout zakládání zahrad ve starém perském duchu.

Mongolská invaze na počátku 13. století pod vedením Džingischána měla podobný průběh vnímání perských zahrad s tím rozdílem, že mongolští vládcí si přisvojili perskou kulturu stavitelství zahrad, a při další invazi do Indie a okolních států tyto vyprahlé země zvelebili, a přitom již využili nabytého umění při stavbách nových paláců.

Mughalové byli přivedeni do Indie Baburem, který se narodil ve Střední Asii v r. 1483. Baburovo vítězství v Panipatu v r. 1526 položilo základ Mughalské říši a ukončilo vládu sultanátu Dillí. Babur byl nešťastný, že nenalezl v Indii žádné zahrady jako ty, které znal z Kábulu (ve staré Persii). Ihned jak Babur přijel do Agry, vyčlenil místo podél řeky, kde začal kopat a vybudoval lázeňský dům. Pak následovaly nádrže a pavilón. A brzy nato byla založena perská zahrada, která mu připomínala jeho severní domov. Dnešní předměstské zahrady v prosperujícím okolí větších měst v Íranu vykazují poslední dotek dřívější originality. Oficiální zahrady se staly památkami a sady se staly rekreačními místy pro bohaté. Tyto zahrady můžete vidět např. v Indii, Izraeli(Hajfa), Malé Asii, Střední Asii, ale v hojném počtu ve Španělsku, a dokonce i v Jižní Americe.

POPIS HLAVNÍCH PRVKŮ PERSKÉ ZAHRADY

Zvláštní postavení v perské zahradě mají rostliny. Od předků zdědili Peršané nádhernou encyklopedii stromů, keřů a květin, které byly používány při budování zahrad. Topoly a cypřiše dávaly klimatickou ochranu. Jilmy, vrby a duby poskytovaly stín v létě a nechaly slunce pronikat skrze v zimě. Aby se zmírnily problémy s nežádoucím prouděním vzduchu způsobeným hradbami, byly do zahrady vysazovány úzce listnaté cypřiše, které omezovaly turbulenci uvnitř zahrady a zároveň filtrovaly prach. Byly vysazovány vždy na protilehlých stranách zahrady, orientované v řadách na východní a západní straně. Tím bylo docíleno toho, že vrhaly stín přes zahradu během celého dne. Borovice byly užívány prostorově pro barevný kontrast. Pokladem zahrady byly citrusy pro jejich ovoce a vůni jejich květů. Při projektování zahrady měly přednostní postavení. Poskytovaly nejen potravu a každodenní barevnost, ale také ochrannou klenbu přes noc. Tato klenba omezovala ztráty vlhkosti a chladu z prostoru pod nimi a efektivně chytala do pastí studený vzduch. Projektanti vháněli tento studený vzduch ze zahrady do domu pomocí

různých přírodních kanálů a odtamtud jej vyváděli ven skrze důmyslné komíny (badgir). Tim vytvořili přírodní chladicí systém. Mezi vysazované květiny patří růže, jasmíny,

hyacinty, narcisy, tulipány, fialky, macešky Perské zahradnictví se nesnaží květiny od sebe oddělit. S citem se míchají dohromady k vytvoření barevné škály lahodící oku a směsice nádherné vůně. Odtud vychází pojem „perská zahrada“ v textilním, keramickém a jiných odvětvích průmyslu pro vyjádření pestré barevnosti.

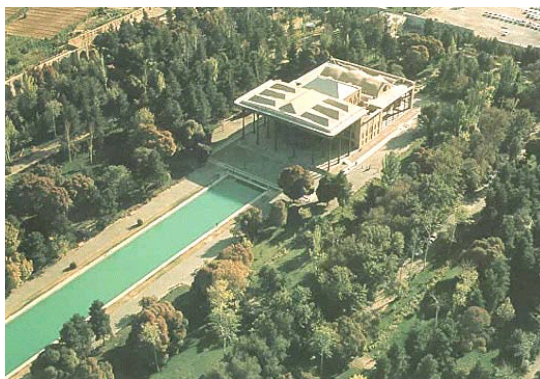
Co neodmyslitelně patřilo k perské zahradě, bylo ptactvo, které zahradu oživovalo – dávalo jí barevnější život. Patřili mezi ně labuť, bažanti, holubi, kachny a zpěvné ptactvo. V bazénech se proháněly barevné ozdobné rybičky.

Zahrady odrážejí zvláštní vztah mezi člověkem a přírodou. Když jsou člověk a příroda ve styku, může na jedné straně zvítězit harmonie, na druhé straně zde může nastat konflikt. Zahrady složené z obou prvků – přírody i zásahem člověka – zrcadlí tyto protikladné postoje. Návrh zahrady je formou umění a tak odráží zvláštnost kultury, filosofie a doby. Některé minulé civilizace byly

významné v navrhování zahrad, mezi nimi Persie byla ve vedení. Zahrada by měla být nerozlučitelně spjata s íránskou kulturou od doby vlády císaře Kýruse, pěstujícího ovocné stromy v Pasargardu, severně od Šírázu. Pojetí zahrady je základem k pochopení záměru přestavby Esfahánu šáhem Abbasem I. Paláce, které postavil, byly malé, dokonce každý byl využíván k určitému účelu: pro zábavu návštěvníků, pro oddych apod. Všechny byly spojeny se zahradami seskupenými podél jejich velké centrální aleje, Chahar Bagh (Čtyři zahrady).

V dnešním Esfahánu je několik opuštěných zahrad, ale každý dům má svoji vlastní miniaturní ohradu, která obvykle poskytuje nějaký stín a malý bazének, kolem kterého se mohou lidé shromáždit, když to počasí dovoluje.

Stavitelské pojetí zahrady odráží „cit pro místo“ (zahrada Mahan). Zahrada bývá nahlížena jako vymezený prostor, obsahující mimo sebe sama ještě celkový odraz vesmíru.

Stavitelská podoba je nalézána v klášterních kresbách v prostorech Masjed-e-Shah nebo v zahradě v Madrasa Mader-e-Shah. Odtud pochází pronikavý příběh, že 70 let po smrti šáha Abbasa I. jeho oddaný, ale neschopný následník sultán Hussein, který postavil Madrasa Mader-e-Shah, založil novou zahradu uvnitř Esfahánu na Farahabadu. Když byl poražen Afghánci v bitvě označené za konec dynastie Safavidů, nabídl kapitulaci město Esfahán výměnou

za pokojný život na Farahabadu. Afghánci zabrali město se zahradou a později je zničili.

Čím se tedy vyznačuje perská zahrada a čím se liší od jiných zahrad?

Říká se, že Bůh byl prvním zahradníkem, ale když člověk převzal jeho zahradnické břemeno, odvážil se nejenom vzdorovat přírodě, ale přetvořil ji a dal jí život pomocí zavodnění, rozdělením vzácné a životodárné vody štedrým zásahem ruky. Uspořádání a život těchto zahradám dala proudící voda, která je jejich průvodním jevem. Zachytávaná voda, přiváděná často ze vzdálených hor, důmyslně vyrovnávaná tlakem dvou plynoucích proudů, se řine proudem z centrální nádrže. Vytváří tak perskou zahradu a modeluje její vzhled. Perská zahrada je především příběhem vody tekoucí skrz obytné sídlo až ke svému konci.

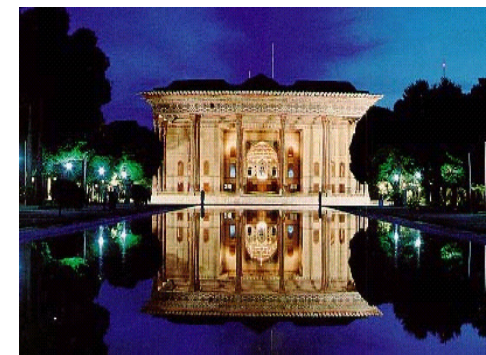
Co je dokonalé ve staré Persii tak jako v antice je ta skutečnost, že v souladu s technikou se vše řídí přísným plánem a přesným geometrickým rozvržením. Perští zahradníci byli architekti tak jako byli mnohem později Francouzi a ostatní evropští stavitelé v klasickém období. Přesto pracovali ve velmi rozdílném prostředí. Západní zahrady představují boj s okolní bujnou přírodou, kde jsou stromy a keře přesně prostorově tvarovány, zatímco perské zahrady se stavějí na odpor proti všudypřítomnému nepříznivému klimatu.

Zahrady jsou protikladné a zároveň podobné jedna druhé v tom, že vyjadřují touhu člověka ošidit a vědomě přetvářet nedostatky svého prostředí. Jejich zánik, ať pomalý nebo rychlý, se také řídí opačným způsobem. Každý ustupuje svou vlastní cestou. Opuštěné zahrady na západě zarůstají ostružiním, jsou přemoženy křovinami a jsou oděny do smutku. V nynějším Íránu jsou opuštěné a zapomenuté zahrady zasypány pískem a obráceny v prach – do mrtvého světa bez života.

Čehel Sotún (Chehel-Sotun), Esfahán:

Zahrada Čehel Sotún (Zahrada čtyřiceti sloupů) za své existence uchvátila srdce mnoha návštěvníků nejen v době své slávy, ale i v současnosti. Během doby se ukázalo, že záměr stavitele, který chtěl zvýšit působivost stavby jejím odrazem ve velkém podlouhlém bazénu jako v zrcadle nejen pohledem zvenku na palác, ale i pohledem z paláce ven přes bazén, který odrážel noční oblohu s hvězdami aniž by bylo nutno pohlédnout vzhůru, byl stoprocentně vyplněn.

Britský historik umění Robert Byron ve své knize „The Road to Oxiana“ popsal výjimečnost této zahrady.

Báge Eram, Šíráz:

Báge Eram - zahrada s krásným bazénem před rezidencí, navržená známým šírázským architektem 19.stol. a postavená na základech starého domu. Zahrada byla zdrojem inspirace k projektování dalších podobných perských zahrad. Zvláštnost této zahrady spočívá v různorodosti velkého množství cypřišových stromů. Cypřiše a stromy jidáše vytvářejí v zahradě Báge Eram neformální barevné kontrasty.

Báge Golšan (Bagh-e Golshan) (ark Afifabad), Šíráz:

Tato zahrada byla obnovena na zbytcích safijovského parku kolem r. 1867 Ali Mohammadem Qavámem a byly v ní prokopány nové studny pro zavlažování. V současné době zaujímá plochu kolem třiceti akrů, tj. asi 120 tisíc metrů čtverečních. Tato zahrada se řadí k typickým perským zahradám s rozmanitou florou.

Báge Šáh-Goli (Bagh-e Shah-Goli), Tabriz:

Nikdo neví, která z legend o ní je pravdivá. Byla vybudována přinejmenším již koncem osmnáctého století při trvalém sídle guvernéřů. Je vodní zahradou s umělým jezerem o rozloze 700 stop čtverečních, vybudovaným navýšením umělých teras, které jsou osázeny topoly a vrbami. Jezero se jeví jako vyvýšené nad okolní krajinou.

Farmánije (Farmanieh):

Jeden z největších sídelních parků v Teheránu, z konce 19.století, nyní rezidenční sídlo Italské ambasády.

Hezár-Džaríb (Hezar-Jarib), Esfahán:

Rytina z konce 17.stol., ukazující pohled na zahradu spatřenou Chardinem. Zahrada byla vytvořena šáhem Abbásem. Hezár-Džaríb byl umístěn na konci zahrady Čahár Báge bálá. Její centrální cesta byla později prodloužena. Byla umístěna na přírodním svahu, a podle Chardina a dalších cestovatelů z té doby byla složena z dvanácti teras, které kopírovaly sklon terénu. Místo bylo

velkolepou vyhlídkou na město a řeku podél centrální cesty. Na samém vrcholu stál palác Džán Nama (Jan-Nama).

Báge Fín, Kašan (Bagh-e Fin, Kashan):

Už v r. 1504 se v zahradě Báge Fín pořádaly hostiny na počest prvního ze safijovského rodu, šáha Esmáíla. Stala se symbolem vytvoření zahrady hojně zavlažované vodou. Ještě téměř po sto letech, v r. 1596, ji využíval jako své sídlo šáh Abbás I. k pořádání recepcí. Historikové, spisovatelé, básníci a

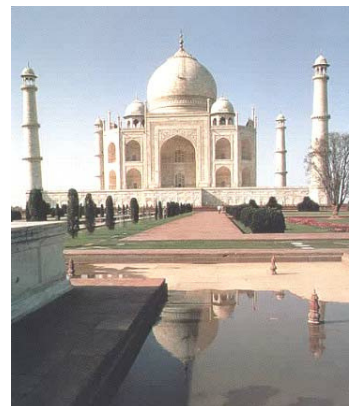

cestovatelé, všichni chválili krásu jejich

stromů, její čistou vodu, její světlo a stín. Zahrada zaujímá rozlohu šesti a půl akrů (asi 26 hektarů), je obklopena vysokou zdí, v jejímž jižním průčelí je obrovská dvouúrovňová brána. V rozích zahrady jsou čtyři věže. Má několik bazénů umístěných v osách promenád, včetně prostorného bazénu, který spolu s pavilónem zaujímá střed křižovatky cest. Původně byla vzdálená tři a půl míle od města Kášánu. Tato mimoměstská zahrada patří mezi nejkrásnější královské rajské zahrady Íránu. Byla vystavěna k oslavě jara, a vyzpívává chválu vodě. V této zahradě je ukázána genialita perské zahrady, která vychází z přírody a nepoužívá násilí pro změny přírodních jevů. Např. perští zahradní architekti se nikdy nesnažili povyšovat se nad přírodu a měnit její zákonitosti – proto žádný bazén nepřevyšuje okolní terén, a naopak někdy je pod jeho úrovní, tak jako je tomu v přírodě. Chytře využije tyto jevy, např. při stavění menších fontán se využije přirozená nerovnost terénu.

Tádž Mahal (Taj Mahal), Indie:

Tádž Mahal, počítaný mezi divy světa, je vyvrcholením vlivu perské architektury a zahradnictví. Jeho výstavba započala roku 1631 a byla dokončena roku 1653. Hlavním architektem byl Ísá Chán (Isa Khan), který si vzal za předlohu ke stavbě zahrady návrh ze svého rodného kraje, Šírázu v Íránu. Pod jeho vedením pracovalo na 20 tisíc různých řemeslníků z celé oblasti Středního východu a hlavně jeho rodáci.

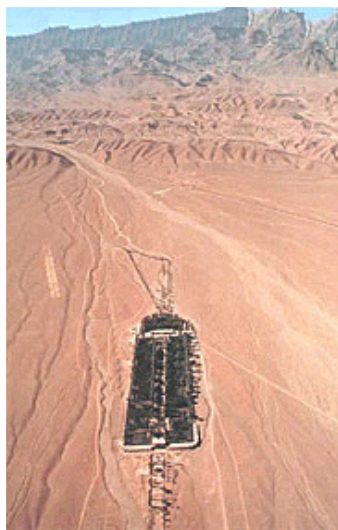

Podle dobového plánu zahrady se dá vyvodit plánování zahrad podle perských tradic - hlavní centrální bazén, od něhož se na čtyři světové strany rozbíhají vodní kanály s nespočetnými fontánkami. Celá zahrada je rozdělena jako obvykle na čtyři samostatné kvadranty, které jsou jednotlivě rozděleny opět na čtyři menší plochy. Plochy zahrady jsou osázeny širázskými cypřiši, které dovoluji čistý pohled ze všech stran na mauzoleum z bílého mramoru.

V blízkosti Tádž Mahalu se nachází zahrada, nazvaná „Perská zahrada“, v níž je umístěna hrobka Mírzy Ghijásbeka (Mirza Ghiyas Bek), který byl vezírem a předsedou vlády, a zároveň tchánem císaře Džáhángíra (Jehangir).

Báge Šáhzáde (Bagh-e Shahzadeh), Máhán, Kermán:

Letecký pohled na fantastickou imaginární zahradu z 19.stol. v Máhánu v Kermánu. Tento „pozemský ráj“ je chráněn vysokými zdmi od okolí, které je pusté a prázdné, kam až oko dohlédne.

Čahár bág (Chahar Bagh), Esfahán:

Šáh Abbás I. založil nádhernou alej mezi lety 1596-97. Alej vede z oblasti známé jako Hezár Džaríb (Tisíce akrů) směrem na jih do širokého náměstí blízko paláce Čchel Sotún, a křižuje most Siose Pol. Doslovně název znamená „čtyři zahrady“ a tím se myslí čtyři velké parky, které byly protknyty cestou. Centrální chodník byl původně vodním korytem a chodník podél něj vedl mezi dvojitou řadou platanů. Asfaltová cesta na druhé straně byla původně květinovými záhony v centru rezervace. Dnes je alej životní tepnou města.

Maurská zahrada (Moorish) - Španělsko

Perský vliv se dá pozorovat na zahradě Moorish v Granadě v jižním Španělsku. Takových zahrad, uplatňujících perský vliv, se dá ve Španělsku nalézt více.

Terminologie:

Badgir – větrný komín

Bág – zahrada

Čahár – čtyři

Čahár bág – čtyři zahrady

Čenar – platan

Qanat – studna, podzemní zavodňovací kanál

Pardís – ráj

Sarv – cypřiš

Literatura

1. The Persian Garden : Echoes of Paradise, Khansari Mehdi, (Mage Publishers, 1998), ISBN: 0934211469
2. Earthly Paradise: Gardens and Courtyard in Islam by Jonas Lehrman (Univ.of California Press, 1980)
3. Gardens of Paradise: The History and Design of the Great Islamic Gardens by John Brookes (New Amsterdam Books, 1989)
4. Paradise as a Garden in Persia and Mughal India by Elizabeth Moynihan (George Braziller, 1979)
5. Persian Gardens and Garden Pavilions by Donald Wilber, Elisabeth B. MacDougall (Dumbarton Oaks, 1979) ISBN: 0884020827
6. Plants and Gardens of Persian, Mughal and Turkish Art by Norah Titley (British Library, 1977)
7. The Oxford Companion to Gardens edited by Geoffrey Jellicoe, et al (Oxford Univ. Press, 1986)
8. The gardens of Mughul India. By Crowe, S., and S. Haywood, (London, Thames and Hudson 1972)
9. Philosophy of Persian garden design: The Sufi tradition. By Shirvani, H. Landscape Journal 1985. 4(1):23-30.